

В. В. ЛУЦЬ
М. М. ВЕЛИКАНОВА

ДОГОВОРИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Навчальний посібник

2-ге видання, доповнене і перероблене

ЮРІНКОН ІНТЕР

Київ – 2023

УДК 347.44 (477)
Л 86

Рекомендовано до видання рішенням Вченої ради
Національного університету біоресурсів і природокористування України
(Протокол № 3 від 27 вересня 2023 року)

Рекомендовано до видання рішенням Вченої ради
Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України
(Протокол № 8 від 14 вересня 2023 року)

Рецензенти

Кузнцова Н. С. – д. ю. н., професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, професор кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Гриняк А. Б. – д. ю. н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України;

Єрмоленко В. М. – д. ю. н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, завідувач кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені академіка Василя Зіновійовича Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України

Луць В. В., Великанова М. М.

Л 86 Договори в цивільному праві України: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 308 с.

ISBN 978-966-667-832-7

Навчальний посібник «Договори в цивільному праві України» містить основні положення договірного права. На підставі чинного цивільного законодавства та сучасних наукових концепцій характеризуються загальні засади договірного права, основні види договірних зобов'язань.

Друге видання навчального посібника доповнено положеннями, що узгоджуються із чинним законодавством та сучасною доктриною приватного права. Навчальний посібник підготовлений відповідно до чинного законодавства станом на 1 серпня 2023 року.

Посібник розрахований на викладачів та студентів юридичних та економічних спеціальностей.

УДК 347.44 (477)

ISBN 978-966-667-832-7

© Великанова М. М., 2023
© Юрінком Інтер, 2023

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ЛУЦЬ

Володимир Васильович

(11.12.1933 – 05.01.2021)

Доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України.

Автор понад 400 наукових праць. Серед останніх: «Договірне регулювання приватноправових відносин в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: монографія» (у співавт., 2017), «Новітні підходи до розуміння юридичних фактів у механізмі правового регулювання приватних відносин: збірник наукових праць», (у співавт., 2019), «Оновлення договірної регулювання приватноправових відносин в Україні: монографія» (у співавт., 2020).

Входив до науково-консультативних рад при Верховному Суді України, Вищому спеціалізованому суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищому господарському суді України. Був арбітром Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Підготував 35 кандидатів і 9 докторів наук.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ВЕЛИКАНОВА Марина Миколаївна

Доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування. Викладає дисципліни «Цивільне право», «Корпоративне право», «Підприємницьке право».

Автор і співавтор понад 130 наукових та методичних праць, серед яких 5 статей, що індексуються у наукометричних базах SCOPUS та Web of Science, 1 одноосібна монографія, 5 колективних монографій, 2 збірники наукових праць, 1 навчальний та 1 науково-практичний посібники, статті у фахових виданнях України та міжнародних виданнях.

H-index Scopus – 2, h-index Google Scholar – 8.

Член Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України.

Член Науково-консультативної ради при Верховному Суді.

Член редакційної колегії фахового журналу «Вісник Національної академії правових наук України».

Електронна адреса: m.velykanova@nubip.edu.ua

ЗМІСТ

IN MEMORIAM	8
ПЕРЕДМОВА.....	10
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОГОВІРНОГО ПРАВА	
1.1. Поняття договірною права	11
1.2. Джерела договірною права	13
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>16</i>
РОЗДІЛ 2. ПОНЯТТЯ, ЗМІСТ ТА ФОРМА ДОГОВОРУ	
2.1. Поняття та юридичні ознаки договору.....	17
2.2. Зміст і тлумачення договору.....	22
2.3. Форма договору.....	29
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>36</i>
РОЗДІЛ 3. КЛАСИФІКАЦІЯ ДОГОВОРІВ	
3.1. Класифікаційні утворення цивільно-правових договорів.....	37
3.2. Окремі групи договорів у цивільному праві.....	40
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>44</i>
РОЗДІЛ 4. АЛЕАТОРНІ (РИЗИКОВІ) ДОГОВОРИ	
4.1. Поняття ризику.....	45
4.2. Поняття договірною ризику. Окремі види ризикових договорів.....	49
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>54</i>
РОЗДІЛ 5. УМОВИ ДІЙСНОСТІ (ЧИННОСТІ) ДОГОВОРІВ. ВИЗНАННЯ ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ ТА ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЙОГО НЕДІЙСНОСТІ	
5.1. Умови дійсності договорів.....	55
5.2. Визнання договору недійсним та правові наслідки його недійсності.....	57
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>70</i>
РОЗДІЛ 6. УКЛАДЕННЯ, ЗМІНА ТА РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ	
6.1. Поняття, способи та стадії укладення договору	71
6.2. Підстави і порядок зміни та розірвання договору	77
6.3. Одностороння відмова від договору	84
<i>Питання для самоконтролю</i>	<i>86</i>

РОЗДІЛ 7. ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

7.1. Поняття і зміст виконання зобов'язання як стадії цивільно-правового договору	87
7.2. Основні принципи виконання договірних зобов'язань	92
<i>Питання для самоконтролю</i>	98

РОЗДІЛ 8. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

8.1. Поняття способів забезпечення виконання договірних зобов'язань	99
8.2. Окремі види забезпечення виконання договірних зобов'язань	100
<i>Питання для самоконтролю</i>	126

РОЗДІЛ 9. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ДОГОВІРНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

9.1. Поняття та форми цивільно-правової відповідальності	127
9.2. Види договірної відповідальності	134
9.3. Умови (підстави) договірної відповідальності	139
<i>Питання для самоконтролю</i>	154

РОЗДІЛ 10. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА У ВЛАСНІСТЬ

10.1. Загальні положення про купівлю-продаж	155
10.2. Роздрібна купівля-продаж	164
10.3. Поставка	168
10.4. Контрактація та інші договори на реалізацію сільськогосподарської продукції	172
10.5. Постачання енергетичних та інших ресурсів через приєднану мережу	177
10.6. Міна (бартер)	183
<i>Питання для самоконтролю</i>	188

РОЗДІЛ 11. ДОГОВОРИ ПРО ПЕРЕДАЧУ МАЙНА В КОРИСТУВАННЯ

11.1. Загальні положення про договори майнового найму	189
11.2. Договір прокату	207
11.3. Договір найму (оренди) житла	216
11.4. Договір лізингу	223
<i>Питання для самоконтролю</i>	234

**РОЗДІЛ 12. ДОГОВОРИ ПРО ВИКОНАННЯ РОБІТ
ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ**

12.1. Загальні положення про договори підряду	235
12.2. Договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт.....	243
12.3. Загальні положення про договори щодо надання послуг	257
<i>Питання для самоконтролю</i>	262

**РОЗДІЛ 13. ДОГОВОРИ ПРО РОЗПОРЯДЖЕННЯ МАЙНОВИМИ
ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ**

13.1. Ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності та ліцензійний договір	263
13.2. Договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності.....	268
13.3. Договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності	274
<i>Питання для самоконтролю</i>	278

РОЗДІЛ 14. ДОГОВОРИ ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

14.1. Договори про спільну діяльність у формі простого товариства.....	279
14.2. Засновницький (установчий) договір.....	287
<i>Питання для самоконтролю</i>	295

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ..... 296

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК..... 305

IN MEMORIAM

11 грудня 2023 року мало б виповнитися 90 років Луцю Володимиру Васильовичу, але вже майже три роки як перестало битися його серце...

Володимир Васильович був непересічною особою в цивілістиці. Його професійний шлях розпочався ще в далекому 1957 році з посади державного арбітра Львівського обласного держарбітражу. Потім був захист дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук та доктора юридичних наук, отримання вченого звання доцента та професора, обрання членом-кореспондентом, а згодом і дійсним членом (академіком) Академії правових наук України (нині – Національна академія правових наук України). У 2003 році отримав почесне звання заслужений діяч науки і техніки України.

Академік Луць В. В. був членом науково-консультативних рад при Верховному Суді України, Вищому спеціалізованому Суді України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Вищому господарському суді України. Виконував функції арбітра в Міжнародному комерційному арбітражному суді при Торгово-промисловій палаті України.

У науковому доробку Володимира Васильовича понад 400 наукових праць, присвячених актуальним питанням приватно-правового регулювання зобов'язальних відносин, строків, юридичних фактів, корпоративних відносин тощо. Усім відомі такі його роботи, як навчальний посібник «Контракти у підприємницькій діяльності», «Акціонерне право», «Строки в цивільних правовідносинах», «Строки і терміни у цивільному праві». Академік Луць В. В. очолював або входив до авторських колективів при написанні базових підручників з цивільного права, зобов'язального права, корпоративного права; науково-практичних коментарів Цивільного кодексу України; низки наукових монографій.

Особливо важливою була його робота над текстом чинного Цивільного кодексу України, у розробці якого Володимир Васильович брав активну участь.

Володимир Васильович Луць був вимогливим, але толерантним вченим, мудрим наставником та вчителем, блискучим лектором, скромною та добропорядною людиною. Із Володимиром Васильовичем цікаво було вести дискусії, обговорювати проблеми приватно-правового регулювання відносин, радитися не тільки з професійних питань.

Уся наукова спільнота сумує з приводу смерті Володимира Васильовича. Але він продовжує своє життя у своїх дітях, учнях, працях. Його настанови, ідеї, думки розвиваються послідовниками, а цивілістична спільнота шанує пам'ять видатного Вченого та Учителя.

*Андрій Гриняк,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України*

ПЕРЕДМОВА

Роль цивільно-правових договорів зростає, а ринок висуває високі вимоги до спеціалістів, зокрема щодо вміння складати проекти договорів, укладати договори, вносити зміни до них, оспорювати окремі положення договорів. Це зумовлює необхідність підготовки кваліфікованих спеціалістів у сфері договірної права.

Мета дисципліни: формування і глибоке освоєння студентами теоретичних знань про основні принципи, категорії і положення договірної права, що базується на дослідженні сучасного етапу розвитку договірних суспільних відносин в Україні, дослідженні історичного розвитку договірних зобов'язань, проведенні порівняльного аналізу законодавчої регламентації договірних відносин у країнах з різними правовими системами, аналізі судової практики з метою створення можливості для студентів набутти та засвоїти певні практичні знання у застосуванні норм договірної права для вирішення спірних питань і захисту порушених прав фізичних та юридичних осіб.

Завдання дисципліни: систематичне, глибоке і всебічне оволодіння студентами відповідними теоретичними знаннями і практичними навичками та вміннями, які в комплексі із набутими іншими знаннями з відповідних галузей права створюють гарантії присвоєння кваліфікаційного рівня правознавця.

Студент повинен знати: визначення договірної права та договору, його значення, принципи та функції, класифікаційні підстави поділу договорів на види із застосуванням відповідного системного підходу, теорії співвідношення договору і закону, теорії побудови системи зобов'язального і договірної права, стадії укладення договору, підстави його зміни, розірвання і припинення; правову характеристику кожного з видів договорів з передачі майна у власність, користування, договорів з надання послуг, виконання робіт, управління майном власника, розпорядження результатами інтелектуальної творчої діяльності, договорів про спільну діяльність.

Студент повинен вміти: аналізувати норми договірної права, скласти письмові форми певних видів договорів, писати наукові статті і реферати на проблемні теми сучасного договірної права, виступати з доповідями, вирішувати спори, пов'язані з порушенням суб'єктивних цивільних прав суб'єктів договірних правовідносин і чинного законодавства України в сфері договірних відносин.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОГОВІРНОГО ПРАВА

1.1. Поняття договірнього права

Останнім часом в Україні відновлено поділ галузей права на публічні та приватні. В основі цього поділу знаходяться такі критерії як сфера охоронюваних інтересів та спосіб і характер впливу права на відносини. Тобто, якщо відносини спрямовані на забезпечення державних та суспільних інтересів і їм притаманні *субординація* (підпорядкування по вертикалі), *владно-організаційні* та *примусові начала*, то вони мають характер публічно-правових. Приватноправовий характер мають такі суспільні відносини, які не тільки спрямовані на забезпечення приватних інтересів та виникають між юридично рівними суб'єктами, а й формуються *за їх ініціативою* та на засадах *диспозитивності* у виборі поведінки, тобто шляхом *координації*.

На сьогодні не викликає дискусій теза, що цивільне право є приватною галуззю права, яка поділяється на підгалузі та правові інститути.

Більшість науковців-цивілістів визнають зобов'язальне право підгалуззю цивільного права. Це, у свою чергу, зумовлює визнання договірнього права правовим інститутом. Така позиція викликала критику з боку С. М. Бервена, який відзначає, що у ЦК із 696 статей, які регулюють зобов'язальні відносини, 517 присвячено загальним положенням про договір та окремим видам договорів. Це, на його думку, є підставою для підвищення місця договірнього права в підгалузі зобов'язального права. Вчений пропонує об'єднати всі норми, що так чи інакше стосуються договорів, у *генеральний інститут договірнього права*, до складу якого мають входити відповідні групи цивільно-правових норм, які визначають особливості регулювання окремих видів договірних відносин та утворюють відносно автономні правові інститути, що мають функціонувати у межах генерального інституту договірнього права. Такі інститути, на думку автора, можна назвати квазіінститутами. У той же час у межах окремого правового інституту можуть діяти субінститути (підінститути)¹.

¹ Бервен С. М. Проблеми договірнього права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 46–47.

РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОГОВІРНОГО ПРАВА

Така теза може бути обґрунтована тим, що зобов'язальне право як підгалузь права регулює відносно однорідні договірні та позадоговірні відносини, містить загальні та спеціальні норми, які мають предметну та функціональну спрямованість. Проте норми, що регулюють тільки договірні зобов'язання, складають домінуючу частину зобов'язального права. Крім того, такі норми також мають загальний характер та спеціальний характер. Тому, власне, автор і стверджує, що сукупність норм, які регулюють договірні зобов'язальні відносини, має свою загальну і особливу частини, що і дає можливість визнати існування *генерального інституту договірного права*.

Не менш значимим питанням є питання про галузеву належність норм, що регулюють договірні відносини.

Усталеною є концепція, що немає таких галузей законодавства, які б містили норми виключно однієї галузі права. Комплексний характер галузей законодавства та окремих нормативно-правових актів впливає на формування як права загалом, так і його окремих інститутів. Тому і виникає ситуація, коли величезна кількість правових норм, які регулюють договірні відносини, міститься в різноманітних нормативно-правових актах, у тому числі й комплексного характеру.

Разом із тим, незважаючи на таку розосередженість норм, що регулюють договірні відносини, договірне право має цивілістичне походження.

У цивілістичній доктрині поняття договірного права як інституту цивільного законодавства і, відповідно, галузі цивільного права трактується переважно з нормативістських позицій. Так, на думку С. М. Бервена, договірне право можна визначити як сукупність правових норм, розміщених у ЦК, інших актах цивільного законодавства та актах законодавства України, які встановлюють: принципи договірних відносин; правила та порядок укладення договору; зміст договору; порядок виконання договірних зобов'язань; правові наслідки неналежного виконання (невиконання) договірних зобов'язань та способи захисту порушених прав сторін договору². Проте такий підхід не відповідає розумінню права взагалі, яке не обмежується лише законодавством як однією з його форм, але включає й інші соціальні регулятори, зокрема моральні та релігійні норми, традиції, звичаї, а також наукові доктрини, тлумачення і практику застосування нормативних актів тощо.

² Бервено С. М. Проблеми договірного права України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 54–55.